

Maden, F. (2019). *Hikmet Kapısı Hacı Bektâş-ı Veli*. İstanbul: Erdem Yayınları. 178 s. ISBN: 978-605-279-260-5.

İsmail Sefa BİTİRMİŞ*

Bu çalışma, Fahri Maden tarafından hazırlanan *Hikmet Kapısı Hacı Bektâş-ı Veli* isimli eserin tanıtım ve incelenmesini konu edinmektedir. Erdem Yayınlarının *Tarihi İnsan Yazar* kitap serisinin *Bilgelik ve Dervişlik* başlığı altında yer alan eser, pir-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli hakkında derli toplu bilgileri fazlaca detaya girmeden iki kapak arasında toplar mahiyettedir. 12,5x21 cm boyutunda ve 136 sayfadan ibaret bu eserin ilk baskısı 2019 yılında, ikinci baskısı ise 2022 yılında yapılmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin tarihimizdeki ve kültürümüzdeki önemini ortaya koyan bu eser derli toplu bilgileri bir arada okuma fırsatı sunmaktadır.

Sade ve anlaşılır üslubuyla ön plana çıkan bu eser Hacı Bektaş Veli'nin yaşamı, fikirleri, tasavvufi anlayışı ve manevi kurucusu olduğu Bektaşilik yolunun inanç ve

* İnönü Üniversitesi, Alevilik Araştırmaları Enstitüsü, Araştırma Görevlisi, e-posta: sefa.bitirmis@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9033-9689.

erkânını gelecek nesillere ulaştırmayı amaçlamaktadır. Başta *Velayetnâme* ve arşiv belgeleri olmak üzere ilgili kaynaklardan etraflıca yararlanılarak eserdeki bilgiler zengin muhteva ve yalın bir dille sunulmaktadır. Türk-İslam dünyasında kalıcı etkileri olan, fikirleri ve öğretileri ile çağları aşan Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi doğru anlamak bakımından bu eser önemli bir yer teşkil etmektedir.

Eserin yazarı Fahri Maden, 1979 yılında Sinop-Gerze'de dünyaya geldi. İlk ve ortaöğrenimini Sinop'ta tamamlayan Maden, 2000 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2004 yılında yüksek lisans eğitimini ve 2010 yılında Bektaşî Tekkelerinin kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları isimli teziyle doktora eğitimini bitirdi. Bilhassa Alevilik-Bektaşilik alanında çok sayıda yayın üretmiş olan Maden, 2019 yılında doçent, 2024 yılında ise profesör ünvanını aldı. Hâlen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi bünyesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazarın başlıca eserlerinden bazıları şu şekildedir: *Fukarâ-yı Bektâşiyân*, *Girit Bektaşileri*, *Zümre-i Bektaşiyân*, *Bektaşilerin Serencamı*, *İstanbul Bektaşileri*, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları*, *Tasavvuf Yolunda*, *Elbasan Bektaşileri* vd. Bu kitaplar dışında yazarın alanı ile ilgili çok sayıda makale ve bildiri yayını da bulunmaktadır.

Ön söz, *Hacı Bektâş-ı Veli'nin Hayatına Dair*, *Hacı Bektâş-ı Veli'nin İlmî Hayatı*, *Hacı Bektâş-ı Veli'nin Tasavvuf Anlayışı ve Düşünce Sistemi*, *Bektaşilik ve Osmanlı Devlet Yönetimi*, *Sonuç ve Kaynakça* bölümlerinden müteşekkil eser 13. yüzyılda yaşamış olan Hacı Bektaş Veli'nin gerçek ve menkıbevi kişiliğine dikkat çekmektedir. Onun Horasan'dan Anadolu'ya ektiği sevgi tohumları gönüllerde yeşermiş ve Bektaşilik yolunu oluşturmuştur. Hacı Bektaş Veli'nin öğretileri, halifeleri ve dervişleri vasıtasıyla Anadolu ve Balkanlar başta olmak üzere birçok yerde yaşatılmış ve uygulanmıştır. Onun toplumsal barışa, birlik ve beraberliğe sunduğu katkı ders alınması gereken güzel hasletlerindendir. Nitekim eserin ön söz bölümünde Hacı Bektaş Veli'nin öğütlerini içeren özlü sözlerinden bir kesit sunulmuştur (s. 17). Eserin başlangıç kısmında ise bu kitap serisine dair Prof. Dr. Haşim Şahin'in hazırlamış olduğu yazı yer almaktadır.

Eserin birinci bölümünde Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, Horasan'dan Anadolu'ya yolculuğu, Sulucakarahöyük'te karar kılıp yerleşmesi, manevi eğitimi ve kerametleri ele alınmaktadır. Hayatı ile ilgili bilgiler aktarılırken hem *Velayetnâme*'ye hem de diğer tarihî kaynaklara (ör. *Tevarih-i Al-i Osman*, *Menâkıbu'l-Kudsîyye*, *Menâkıbü'l-Ârifin*) atıfta bulunulması verilerin karşılaştırmalı olarak takip edilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca Hacı Bektaş Veli'ye ait farklı şecerelere de yer verilmiştir (s. 23-24). Hacı Bektaş Veli ile Baba İlyas'ın münasebeti ve Hacı Bektaş-Bâtınilik ilişkisi de eserin bu bölümünde izah edilen konular arasındadır. Gösterdiği kerametlerden bazılarını örnek olarak cansız duvarı yürütmesi, eğilmiş duvarı düzeltmesi, Hacı ve Hünkâr ünvanlarını alması kısaca ifade edilmektedir.

İkinci bölümde Hacı Bektaş Veli'nin eserlerine genişçe yer verilmektedir. Eserler hakkında bilgi vermeden önce Hacı Bektaş Veli'nin bildiği dillere ve onun ilmiye sınıfına mensup olduğuna işaret eden zemîyyet, kerrake gibi giysilere dikkat çekilmektedir (s. 41). Eserler alt başlıklar hâlinde verilmiş olup her başlıkta varsa

eserlerin orijinal nüshasının nerede olduğu, tercüme bilgisi, yayın yılı, eserin dil özellikleri ve içeriği hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bölümde izah edilen eserler şu şekildedir: Velayetnâme, Makâlât, Nasihatler, Kitabü-l Fevaid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimat-ı Ayniyye, Besmele Tefsiri, Fatiha Tefsiri ve Hadis-i Erbain Şerhi. Bölüm sonunda, ifade edilen eser başlıkları dışında şiirleri ve küçük hacimli diğer eserleri bir başlık altında toplanarak şiirlerinden örnek kesitler sunulmaktadır. Ayrıca ‘Nasihatler’ başlığı altında da yine Hacı Bektaş Veli’nin özlü sözlerine yer verilmektedir.

Üçüncü bölümün konuları arasında pir-i Hünkâr’ın tasavvuf anlayışı, düşünce sistemi ve temellerini attığı Bektaşilik yolu yer almaktadır. Bölümün giriş kısmında öncelikle Hacı Bektaş Veli’nin dış görünüşü ve fiziksel özelliklerinden bahsedilmekte olup akabinde Ahmed Yesevi ve Yunus Emre gibi mutasavvıfların da hayatında yer edinmiş olan “Dört Kapı Kırk Makam” öğretisine yer verilmektedir (s. 58-59). Nihai amacı insan-ı kâmil yetiştirmek olan Bektaşilik yolu içerisinde temel ekollerden biri Dört Kapı Kırk Makam öğretisidir. Bu öğretiye göre, âdemoğlu Allah’a kırk makamda ulaşır ve bu kırk makam her birinde onar tane olmak üzere şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapısında yer alır. Bektaşilik başlığı altında ise Hacı Bektaş Veli külliyesinin (dergâhının) yüzyıllar içerisindeki durumu, Hacı Bektaş Veli’nin mücerretliği, “Çelebi-Babagân” ayrımı ve Bektaşiliğin yayıldığı coğrafya gibi hususlara yer verilmektedir. İlâveten, postnişin olan çelebilerin ve dedebabaların isimleri eserde kronolojik olarak verilmiştir. Bu bölümde pir-i sani (ikinci pir) Balım Sultan ismi de ön plana çıkmaktadır. Tarikata mücerretlik erkânı başta olmak üzere bazı yenilikler getirerek belirli kurallara göre düzenleyen ve Bektaşiliğin kasabalara, köylere kadar yayılmasını sağlayarak teşkilatlı bir yapı hâline getiren kişi Balım Sultan’dır (s. 70-71). Bu yönüyle Bektaşiliğin asıl kurucusu olarak zikredilmektedir.

Dördüncü bölümde Bektaşilik-Yeniçeri ilişkisi, Bektaşiliğin yasaklı yılları, Bektaşiliğin yapısı ve inanç esasları, Bektaşilikte giysi ve semboller, Bektaşiliğin tarihimizdeki yeri ve önemi konuları diğer bölümlere nazaran daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Hacı Bektaş Veli yaşadığı dönem itibarıyla Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna tanıklık etmiş olmasa da Velayetnâme’de kendisinin Osman Gazi’ye kılıç kuşatıp Elifi Taç giydirdiği ifade edilmektedir. Bu anlatıya ilâveten Hacı Bektaş müritlerinin Osmanlı fetihlerine katıldığını da göz önünde bulundurduğumuzda, Hacı Bektaş Veli’nin Osmanlı hükümdarları nezdinde saygın bir kişilik olduğu ortaya çıkmaktadır (s. 76). Ayrıca bu bölüm Bektaşî-Yeniçeri ilişkisine dikkat çeken Yeniçeri gûlbanğı ile başlamaktadır. Bektaşî erkânını taklit etmelerinden dolayı Yeniçeriler “gürûh-u Bektaşîye”, “taife-i Bektaşîye”, “zümre-i Bektaşîyan” gibi isimlerle anılmıştır. Ancak 1826 yılında Yeniçeri Ocağı lağvedilince Bektaşilik bu durumdan nasibini alarak yasaklı hâle gelmiştir. Eserin ilerleyen sayfalarında 8 Temmuz 1826 tarihinde Bektaşiliğin yasaklanması için gerçekleştirilen toplantı, idam edilen Bektaşî ileri gelenleri ve yıktırılan Bektaşî tekkeleri tafsilatıyla aktarılmaktadır. Yasaklı yıllar sonrasında hükûmetin sert politikaları yerini yumuşama dönemine bırakmış ve 1849 yılında tarikat nispeten eski gücüne ulaşmıştır (s. 86). Bektaşî tarikatının yapısı ve inanç esasları ile ilgili olarak, Ehlibeyit sevgisi; eline, diline, beline sahip olma, vahdet-i vücud anlayışı, Dört Kapı Kırk Makam, mürşit-mürît ilişkileri ve Bektaşî ibadetlerine yer verilmiştir (s. 92-93). Ayrıca arşiv belgelerinden konu ile ilgili örnekler de sunulmuştur. Bektaşilikte giysi ve semboller bahsinde toplam on iki maddeye yer verilerek açıklanmıştır. Son olarak Bektaşiliğin tarihimizdeki yeri

ve önemi hususunda Bektaşiliğin yayıldığı coğrafya ve zaman dilimi açısından geniş çaplı değerlendirmede bulunulmuş ve bölüm sonunda Bektaşî fikralarından kesitler sunulmuştur. Bektaşî tekkelerinin durumu, tekkede yayın faaliyetleri, okunan kitaplar ve Bektaşî tekkelerinin müzik dünyasına katkıları da bölümde yer alan konular arasındadır.

Sonuç kısmında Hacı Bektaş Veli'nin ve Bektaşiliğin serüveni, çizgisi, Ehlibeyit sevgisi ve diğer öğretileri hakkında genel değerlendirmelerde bulunulmuştur. Değerlendirme yapılırken günümüz yazarlarına ve eski tarih kaynaklarına atıf yapılarak tarihî veriler ışığında tarafsız ve sağlıklı bir sonuç ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eserin son sayfasında ötekileştirilmelerine rağmen Bektaşîlerin eğitim, kültür, vatan müdafaası ve siyaset alanında sundukları toplumsal katkıdan bahsedilmiştir. 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması kararı alınınca Bektaşî tekkelerinin kapısına da zahirde zincir vurulduğu ancak Bektaşîlik tarikatı ve Hacı Bektaş Veli'nin fikirlerinin yaşatılmaya devam ettiği ifade edilmiştir (s. 125). Yararlanılan arşiv belgeleri ve eserlere ise kaynakça kısmında yer verilmiştir.

Eser kısmen akademik camiaya hitap etmekle birlikte tarih meraklıları için de biyografi niteliğinde bir kitaptır. Eserin ön söz kısmında hedef kitlenin bilhassa genç kuşaklar olduğu belirtilmektedir. Yazarın eseri yazmadaki amacı Hacı Bektaş Veli'nin yaşamı, düşünceleri, tasavvufi anlayışı ve düşünce sistemi ile kurucusu olduğu Bektaşiliğin tarihî seyrini ele almak ve gelecek nesillere aktarmaktır. Yazarın uzmanlık ve araştırma alanları Yakınçağ Tarihi, Tasavvuf ve Bektaşîlik olduğu için eser genelde tarihî ve tasavvufi bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Eser dili itibarıyla sade ve anlaşılır bir üslupla kaleme alınmıştır. Ancak yararlanılan kaynaklar metin içi atıf sistemlerine (APA, ISNAD vb.) göre verilmemiş; sadece kitap sonunda kaynakça kısmında yer almıştır. Bilhassa arşiv belgelerine çokça yer verilmesi eserin geçerliğini ve güvenilirliğini artırmaktadır. Yazarın konuya yaklaşımı olay ve olguları açıklamaya ve farklı kaynaklar ışığında analiz etmeye yöneliktir. Eser Hacı Bektaş Veli'yi ve Bektaşiliği bir bütün olarak anlama noktasında önemli yere sahiptir. Fazla ayrıntıya girilmeden konulara yer verilmesi eserin bir çırpıda okunabilecek tarzda olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla eser, hedef kitlenin beklentilerini karşılayacak kapasiteye sahiptir. Hem okuyucuda ilgi uyandıracak tarzda sade ve kısa olması, hem de konuların akademik titizlikle ele alınması bakımından eser, akademik ve popüler olma dengesini gözetmektedir. İlaveten, Hacı Bektaş Veli'yi sadece hayat hikâyesi değil; tasavvufi düşüncesi, ilmî yönü vb. gibi farklı boyutları ile ele alması da eserin güçlü yönleri arasında yer almaktadır. Buna karşın, konunun çok boyutlu olarak ele alınmaya çalışıldığı bu eserin küçük hacimli olması, bazı başlıkların yüzeysel kalmasına neden olmakta ve akademik açıdan daha derinlik isteyen okuyucuların beklentisini karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Eserin alan içindeki yerini ve katkısını ifade etmek adına Hacı Bektaş Veli ile ilgili benzer kaynaklara göz atmakta fayda vardır. Irène Mélikoff tarafından 1999 yılında hazırlanan ve Turan Alptekin tarafından Türkçe'ye çevrilen Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe isimli eser konuyu Orta Asya ve Şaman geleneklerinden başlatarak daha geniş çerçevede ele almakta ve Bektaşiliğin bu süreçte nasıl evrildiğini ortaya koymaktadır. Yine bir akademisyen olan Harun Yıldız'ın 2019 yılında ikinci baskısı Çizgi Kitabevi'nden çıkan Geleneksel Algıdan Gerçekliğe Hacı Bektaş Velî Tarihsel

Bir Yaklaşım isimli kitabı Hacı Bektaş Velî'nin daha çok diğer önemli şahsiyetlerle ilişkisine yer vererek 13. yüzyıl Anadolu'sunun tarihî, dinî ve sosyokültürel yapısı çerçevesinde Hacı Bektaş Velî'nin menkıbeler ardındaki gerçek kişiliğine odaklanmaktadır. Cengiz Gündoğdu'nun 2007 yılında Aktif Yayıneviden çıkan Hacı Bektâş-ı Velî Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Yeni Bir Yaklaşım isimli eseri ise Hacı Bektaş paradigması üzerinden Hünkâr'ın kişiliği, kimliği, öğretisi, tarihî tezahürleri ile Bektaşiliğin kurumsallaşması ve Osmanlı-Bektaşilik ilişkileri gibi konulara temas etmektedir. Yukarıda zikrettiğimiz eserler, incelemesini yaptığımız esere nazaran daha akademik bir dille ve detaylı bir anlatıma sahiptir. Oysa sade ve anlaşılır üslubuyla bu eser, örnek şahsiyet Hacı Bektaş Velî hakkında derli toplu bilgi edinmek isteyen meraklı okurların beklentisini karşılama anlamında alana katkı sunar niteliktedir.

Sonuç

Sonuç olarak yazar bu eserinde Hacı Bektaş Velî'yi, ortaya koyduğu fikirleriyle yaşadığı zamana ve coğrafyaya sığmayıp şöhreti yayılan bir kanaat önderi, Bektaşilik tarikatının kurucu piri ve mutasavvıf bir zat olarak tanıtmaktadır. Hünkâr'ın şahsına yüklenen menkıbevi unsurların, onun toplumsal kimliği ile bütünleştiği ifade edilmektedir. Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin Yesevi, Kalenderi, Vefai, Hurufi akımlardan belirli ölçülerde etkilense de kendine has bir yapı olan Bektaşiliğin temellerini atarak manevi kurucusu olduğunun altı çizilmiştir. Bektaşiliğin ise ilim, ahlak, fazilet yolu olduğu ve Ehlibeyit sevgisini temel aldığı belirtilmiştir. En ücra köşelere dahi ulaşan Bektaşî tekkelerinin ilim, kültür ve siyaset merkezi olmalarının yanı sıra gelip geçen yolculara da barınma ve yemek hizmeti verdiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca eser, yalın üslubuyla aynı konuda yazılan çağdaş eserlerden olumlu yönde ayrılmaktadır. Tarihî ve menkıbevi kaynaklar ışığında hazırlanan eser, kültürel belleğin korunması ve aktarılması noktasında katkı sunmaktadır. Hacı Bektaş Velî'nin yaşam serüvenini ve Bektaşilik yolunun temel ilkelerini teorik boyutlarıyla öğrenmek isteyen okurlar için önemli ve kapsamlı bir eserdir. Türk-İslam büyüklerini daha yakından tanımak için serinin diğer kitaplarının da okunup incelenmesinde fayda vardır.

Kaynakça | References

- Gündoğdu, C. (2007). *Hacı Bektâş-ı Velî Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Bir Yaklaşım*. Ankara: Aktif Yayınevi.
- Maden, F. (2019). *Hikmet Kapısı Hacı Bektâş-ı Velî*. İstanbul: Erdem Yayınları.
- Mélikoff, I. (1999). *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*. (T. Alptekin, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Yıldız, H. (2019). *Geleneksel Algıdan Gerçekliğe Hacı Bektaş Velî Tarihî Bir Yaklaşım*. Konya: Çizgi Kitabevi.